

Wat is wijs?

Jaap van der Stel

Verlaving jaargang 5, nummer 2 (2009) p. 19-20

De wereld is in crisis. Het gaat niet goed met ons water, het voedsel, de temperatuur en ons geld. Goede raad is duur. Gewoonlijk maken we bij problemen gebruik van beproefde recepten. Idealiter zijn deze vastgelegd in protocollen of richtlijnen, waarbij we er impliciet van uitgaan dat de onderdelen daarvan 'bewezen effectief' zijn of ten minste gebaseerd zijn op rationele en navolgbare argumenten en daarop gebaseerde consensus. Dat werkt goed in de reguliere praktijk en bij standaardproblemen. Maar in complexe, onverwachte situaties kunnen ze de plank misslaan. De huidige regeringsleiders zijn gelukkig niet meer zo dom dat ze om crises te bezweren alleen maar meer van hetzelfde bepleiten. Sommigen, zoals Barack Obama - en in mijn perceptie geldt dat ook voor Angela Merkel - getuigen van een bepaalde mate van wijsheid. Maar wat is wijsheid? En kunnen we daar in de gezondheidszorg iets van opsteken? Duidt het op feitenkennis, bewijsvoering, praktisch handelen of misschien wel op het hanteren van morele principes waar Jan Peter Balkenende zo vaak over spreekt?

Wijsheid verwijst naar de filosofie. Wat meteen opvalt is dat wijsheid volgens filosofen geen 'alles of niets'-eigenschap is maar geleidelijk wordt gevormd. Meestal zien ze het als het resultaat van allerlei inspanningen waarin de resultaten van een voorafgaande fase de input vormen voor de volgende. Fasen overslaan heeft geen zin, is niet verstandig of zelfs onmogelijk. Ludwig Wittgenstein zag zijn *Tractatus* als een ladder; als de lezer de bovenste trede had genomen en daarmee het hoogste niveau van rede had bereikt, kon zijn boek als overbodig weggegooid worden. Misschien had hij gelijk wat zijn werk betreft. In werkelijkheid is wijsheid iets wat je niet alleen kunt bereiken maar ook voortdurend moet onderhouden. Wijze mensen zijn voortdurend bezig hun ladder bij te werken of te reconstrueren, afhankelijk van de opkomst van nieuwe inzichten.

De afgelopen jaren kon je geen vergadering meemaken of een wijsneus stelde, overigens meestal met oprechte bedoelingen, de vraag 'of het bewezen was' wat men wilde doen of nalaten. Helaas, vaak was dat inderdaad niet het geval. Dit soort vragen heeft ervoor gezorgd dat er een hoop onzinnige handelingen uit de zorgverlening is gehaald. Maar het heeft er ook toe geleid dat er een eenzijdige fixatie op de uitkomsten van effectstudies is ontstaan. Het probleem is dat er aan die studies allerlei bezwaren kleven, waaronder zelfs regelrechte fraude of manipulatie van gegevens. Maar ook dat allerlei zaken die in de zorg essentieel zijn maar (nog) niet of veel moeilijker te 'bewijzen' zijn, buiten het gezichtsveld zijn geraakt. Een goede hulpverlener is beslist meer dan iemand die het *What works*-boekje uit zijn of haar hoofd heeft geleerd en de technieken beheerst die daarin worden aanbevolen.

Ondanks de methodologische tekortkomingen van empirische onderzoeken ben ik er niet voor het kind met het badwater weg te gooien. Liever zie ik het kind opgroeien tot een volwassene die in staat is - onder andere door gebruik te maken van empirische kennis - wijze beslissingen te nemen. De filosoof Mario Bunge heeft een vragenladder geformuleerd die mij zeer aanspreekt. Allereerst is er de vraag of uitspraken over bepaalde handelingen conceptueel juist zijn en overeenkomen met voorafgaande kennis. Daarna komt de vraag of iets empirisch juist is - dat het efficiënt is en ten minste effectief (doelen worden bereikt). Of iets ook praktisch juist is, veronderstelt dat de eerste twee vragen bevestigend zijn beantwoord. Dan volgt nog de vraag of de handelingen ook moreel gerechtvaardigd zijn; dat kunnen we vaststellen door na te gaan of ze aan ten minste één morele code voldoen. De vraag of het wijs is om iets te doen, kan pas worden beantwoord als we weten of het ten minste praktisch én moreel juist is.

Wat mij betreft deugen hulpverleners pas als ze op al deze vragen een antwoord hebben en zich deze vragen - en in deze volgorde - telkens opnieuw stellen.